

i autors del S. XIII).

General en totes les èpoques, popular i culte alhora en totes les terres catalanes, i comú a totes les llengües romàniques. En literatura sorgeix pertot, especialment en els prosistes i poetes de la natura. «--- La trèmola 5 llanterna de l'altar / --- / a sa claror *verda* planície ha vista / per rebre'l sos domassos desplegar: / rema d'ayre --- les ones eternides / ---», *Atl.*, Intr., 18b); «Per puigs i serres s'acaramulla / frondós boscatge de *verd* etern, / qu'eixa floresta de vària fulla / la tardor 10 trista mai la despulla / ---», Costa (*Cala Gentil*, v. 14). «L'amor --- / quan és goig, és llamp --- i dura sa llum poc; / des d'amor a enuig, hi ha tots els set matisos / de l'arc de Sant Martí... / Allí on acaba 'l blau i el *verd* comença / qui és l'home que ho pot di?», JqBartrina (*Perpetuïnes*, 80.5f.).

Amb força enamorada, que duu a la més vívida visió: «--- Sobtosament, entro en el bosc --- entre faigs gegantins --- transparenta la blavor del cel --- De tant en tant, el *verd* obscur d'un pi-s destaca del *verd* alegro i de la fageda ---», Massó Torrents (*Croquis P. 2*, I, 10.3f.). «Si vas pels volts d'Olot, amunt del pla, / trobaràs un indret *verd* i profund / com mai cap més n'hagis trobat al món: / un *verd* com d'aigua endins, profund i clar; / el *verd* de la fageda d'En Jordà; / --- 25 / el caminant quan entra en aquest lloc / --- / o no pensa en sortir, o hi pensa en va: / és pres de la fageda d'En Jordà, / presoner del silenci i la *verdor*: / Oh companyia! Oh deslliurant presó!», Maragall (*O. C. I*, 105).

No cal dir que des del principi també apareix usat per a color artificial: «--- N'Anfós rei --- tothom pensà-s d'aparellar per anar a --- la sua coronació --- hi fom nosaltres sis trameses per la ciutat de València --- ab gran companya --- e hi portam cent cinquanta brandons --- cascan de dotze liures: e fem-los tots *verts*, ab escuts reyal», Muntaner (fets de 1327, Casac. IX, 11.8).

Era un adjectiu llatí i romànic d'una sola terminació, *VĪRĪDIS*, femení i masculí, com ho és fins avui en altres llengües romàniques (roms., it., cast., port. *rama verde*, *pino verde*), i així resta en tot el període medieval del català: «color blava e *vert*», Lull (*Do. Pu.*, Gili, p. 139); «era la verga molt *vert*», *VidesR*, 173r1; «no gaus taylar en lo bosc damunt dit, ni-n trasca lenya *vert*» ross., 1311 (*RLR* *XXIX*, 58); «li donà a menjar de l'erba *vert*», *Senescal d'Egipte* (*NCL*, XLVIII, 152); «Moysès --- en la gavrerra, tota *vert* e flos fresques, e flamejava de foc ---», StVicentF (*Quar.*, 62. 43); «Tirant hagué fustes --- dins un bosc --- e posaren aquelles bigues en lo riu davall lo pont --- tot empeguntat ab molta pega --- e cobriren-lo de rama *vert*, e féu-hi aparellar totes les coses --- necessàries ---», JoMartorell (pri. § 140, Ag. II, 134, Ri. 402); i encara Roís de Corella: «la *vert* delitosa illa del gran riu» (ed. 1913, 21).

Igual, en el regne animal, cos i aliments: «aquesta és febra retinta, e leva-s de còllera *vert* e groga, e la *vert* té-la en lo fetge ---», Mre. Joan, receptes val. de 1466 (*BABL* VII, 325); «mostaya nostrada; salsa *vert*;

solls a què-t vulles ---», *Ll. de Cuina*, S. XIV (BDLC XVI, 160). Objectes sòlids: «una algerreta *vert*» Cervera a. 1373 (*BABL* VI, 204); i ja en les parts més antigues del *Consolat de Mar*, on el veiem lliscar cap a l'ús substantiu dels objectes que verdegem per la humitat (cf. infra *verdet*, *verdím*): «Senyor de nau --- no deu fer stibar en *vert* ---», XVIII, que Pardessus tradueix bé «lieu humide» (p. 71).

En fi cap ús no és tan freqüent com l'aplicació a roba i teixits: «Lòs jueus, la sobirana vestidura deven portar tal que cobra totes les altres vestidures --- e no deu ésser listada ne *vert* ne vermella, mas d'altre drap, ab que sia pla» (*Cost. de Tort.*), «una gonella *vert*» doc. datat a Constantinoble el 1352 (Rubió, *Diplomata Oriënt català*, 280); «seda de colors *vert* e groga» Bna. 1360 (*Homen. Rubió i Lluch* II, 166); *drap verd* s'abreujava aviat en *verd* substantivat, ja a mj. S. XIII: «per mantel e cot, dues canes e quarta de *vert* de Cambraix», casa de l'Infant En Pere, a. 1258 (Soldevila, *Pere el Gran* I, 443). No és això cap matèria tintòria, és clar, per bé que també s'usava parlant de tenyir («tènyer negú drap de lana a *vert* sinó ab gauda» ross. 1307, *RLR* VII, 69, més cita a *TENYIR*).

Cap a la fi de l'E. Mj. comença a passar a la classe dels adj. amb doble terminació, assimilant-lo als femenins *blava*, *grogà*, *blanca* etc. En les mateixes citades receptes val. de 1466, diu a continuació «e fa-l'hi desús la lengua una costra *verda* ---»; «una olla *verda* de tenir olives» a. 1410 (Alòs, *Invents. de castells catalans*, 13).

Pels nostres textos s'observa que com més a prop són del límit occità, on aviat es tendí a l'abolició del tipus adjectiu uniterminal —i formes com *rizenta* o *granda* ja es van imposar en temps dels trobadors—, també dins aquelles parts del nostre domini l'evolució s'anticipa més que a les altres en aquest mot. Mentre el ms. antic de les *VidesR* ens ha mostrat encara *verga vert* en el S. XIII, el ms. B també ross. però de finals del següent ho canvià en *verga verda*. L'*InuLC*, igual que en el doc. citat de 1311, recull encara *seda vert* i una *capela vert* en docs. de 1311, i de nou *lenya vert* el 1313, però ja hi apareix *lenya verda* el 1326, aplega quatre casos més de *verda* en la segona meitat del segle, i ja troba «2 cortines *verdes*» i «un pali ab barres *verdes*» el 1311.

En fi, fins i tot a la resta del nostre domini, el femení *verda* apareix generalitzat ja a la fi del S. XV en la documentació catalana: «tant poc ama -l jove com crema la penya: / ans, quan s'enamora lo vell amador, / tant més crema quant és menys *verda* lenya: / car jus mala capa... jau bon bevedor!», *Procés de les Olives*, v. 1727. Frase proverbial que en castellà ja posà en joc l'Arxipreste de Hita en el S. XIV.

I és així verament avui en dia en el llenguatge parlat de tot el territori, pràcticament. Fins en el domini valencià tinc anotat de viva veu el femení *verda* de cap a cap: a Fageca, Bocarent, Gata, Miramar, Pego, Ares del Maestre (V. infra els detalls); i en el Princ., fins en la quasi totalitat del cat. occidental. Resta només la curiosa romanalla del fem. *verd*, ben genuïna i